Є.В. ЧЕРНЯК

Євгенія Валеріївна Черняк, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ORCID: 0000-0002-3524-3024

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ОХОРОНИ КОНСТИТУЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СИСТЕМИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Якість здійснення науково-дослідницької діяльності має прямий зв'язок з рівнем оволодіння системою методологічних і методичних знань. У ХХІ ст. в умовах збільшення наукової інформації, під впливом інтенсивного розвитку науки і її методів має місце процес «інноваційності методології» або «методологічних новацій», який чекає наукового осмислення. Підтвердженням даного факту є внесення до переліку основних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. питань світоглядно-методологічних проблем реформування правової системи України та розвитку міждисциплінарних досліджень¹. Головним призначенням методологічних новацій є пошук принципово нових способів вирішення давно існуючих проблем.

Метою даної статті є пошук зв'язків між застосуванням основних світоглядних методологічних принципів у конституційно-правовому дослідженні інституту охорони Конституції як елементу системи сучасного конституційного права України та наступними методологічними новаціями: 1) пояснення сутності методології наукового пізнання охорони Конституції як явища правової дійсності та інституту системи конституційного права не тільки як сукупності методів її дослідження, а й як інструмента збільшення нового знання; 2) постпозитивістська методологія дослідження проблем правової охорони Конституції; 3) модернізаційні методики як додаток до вже існуючих науково-теоретичних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологія дослідження охорони Конституції як явища правової дійсності базується на вихідних теоретичних положеннях, що мають методологічне значення, а саме: про соціальне призначення держави; про визначення стану суспільства характером взаємодії держави та особи; про верховенство, пріоритет прав людини як не лише якісної характеристики правової держави, а й мети її діяльності; на вченнях про народний суверенітет, громадянське суспільство, правову державу, принципи верховенства права та верховенства Конституції; про природу судової влади та принцип розподілу державної влади тощо. З цих міркувань врахування теоретичних праць визначних представників філософської думки минулого є виправданим: Т. Гобса, Г. Гроція, А. Дайсі, С. Дністрянського, Г. Еллінека, І. Канта, Г. Кельзена, Ф. Лассалю, Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Е. Сійєса, А. Токвіля та ін.

Слід відзначити вагомий внесок у дослідження методології правничої науки та зокрема науки конституційного права вітчизняних та зарубіжних учених: М.В. Афанасьєвої, Н.А. Богданової, О.Г. Данильїна, О.П. Дзьобана, М.І. Козюбри, А.М. Колодія, В.В. Маклакова, М.М. Марченка, В.Ф. Мелашенка, Н.М. Пархоменко, О.В. Петришина, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, І.Д. Сліденка, Ю.М. Тодици, О.О. Троїцької, В.Л. Федоренка, В.Є. Чіркїна та ін.

Серед останніх наукових публікацій, присвячених методології сучасних конституційно-правових досліджень в Україні, слід виокремити праці В.Л. Федоренка «Методологія сучасних конституційно-правових досліджень в Україні: наук. доповідь» (Київ, 2015 р.) та О.Г. Данильїна, О.П. Дзьобана «Методологія наукових досліджень: підручник» (Харків, 2019 р.). Наукові праці наведених авторів становлять вагому дослідницьку базу, оскільки висвітлюють теоретичні засади методології науково-дослідної діяльності та конституційно-правових досліджень. Разом із тим актуальними залишаються дослідження щодо впровадження запропонованих вченими інноваційних (приведених у відповідність до сучасного стану розвитку галузі конституційного права України) підходів у наукові дослідження, присвячені окремим інститутам сучасного конституційного права.

Виклад основного матеріалу. Ще на початку ХХ ст. відомий німецький учений-юрист Г. Еллінек писав, що «будь-яке дослідження основних явищ державного і правового життя для того, аби стати плідним, має починатися зі встановлення методологічних принципів на основі результатів новітніх розвідок у сфері теорії пізнання і логіки»². Безвідносно до конкретної галузі знань і навчальної дисципліни методом є прийом чи спосіб вивчення дійсності і отримання про неї об'єктивних знань.

Значення «методу наукового пізнання» у вітчизняній літературі суттєво не відрізняється від його розуміння у зарубіжній літературі. Так, у широко відомому на Заході словнику Вебстера, наприклад, метод визна-

чається як «шлях досягнення якої-небудь цілі»; як «засіб, процес; процедура» вирішення якого-небудь питання і т.п.³. У підручнику О.Г. Данильяна та О.П. Дзюбаня «Методологія наукових досліджень» сутність методу наукового пізнання сформульована як процедура отримання знань, за допомогою якої їх можна відтворити, перевірити й передати іншим людям⁴.

Сучасна система методів наукового пізнання відзначається високим рівнем складності та диференційованістю, що дає змогу здійснити їх класифікацію за різними підставами та критеріями: за типом знання – філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові методи; за рівнем знання – теоретичні й емпіричні методи; за способом реалізації – інтуїтивні й наукові методи; за виконуваними функціями – методи отримання інформації, методи аналізу інформації й методи подання інформації; за формами представлення знання – якісні й кількісні методи і т.д.

Виходячи з того, що в конституційному праві, як і в межах будь-якої іншої навчальної дисципліни, застосовується не один, а декілька методів пізнання досліджуваної матерії, логічним є використання не одного методу наукового пізнання, а сукупності методів, їх системи – методології.

Як конкретні методи, так і методологія в цілому зумовлені насамперед предметом самої науки. Це об'єктивний фактор. Але, як слушно зазначав М.М. Марченко, важливу роль відіграє і суб'єктивний фактор, а саме: можливість і здатність дослідника напрацьовувати нові або ж на свій вибір використовувати старі, найбільш ефективні методи вивчення матерії⁵.

Варто підкреслити важливе значення для пізнання конституційно-правових явищ теоретико-методологічного інструментарію, який формує конституційне праворозуміння. Наразі поряд із найбільш поширеними типами конституційного праворозуміння – природно-правовим та позитивістським, у науці конституційного права України утверджується новий тип – постпозитивістський. Постпозитивістський тип праворозуміння є системою знань та ідей про пізнання конституційних явищ і процесів з точки зору пріоритетності їх аналізу, виявлення походження та змісту над оціночними характеристиками і допускає множинність альтернативних стратегій пізнання відповідних явищ та процесів із активним використанням здобутків інших типів праворозуміння⁶.

У науковій літературі пропонуються різні, хоча й споріднені дефініції методології конституційно-правових досліджень. Так, В.Ф. Мелашенко визначав методологію конституційно-правової науки як вчення про методи пізнання, теоретичне обґрунтування використовуваних у науці методів та способів пізнання конституційно-правової діяльності, теорія методів, сукупність певних теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних способів дослідження конституційно-правових явищ; система певних теорій, гносеологічних та онтологічних принципів, законів, категорій, які опосередковують загальні властивості та зв'язки буття і наукового пізнання⁷.

Схожої точки зору дотримувався вчений – представник Харківської школи права Ю.М. Тодика, вважаючи, що методологія відповідної юридичної науки є вченням про методи пізнання конституційно-правових реалій, теоретичне обґрунтування методів і способів пізнання цих реалій⁸.

Вченими В.Ф. Погорілком та В.Л. Федоренком методологія сучасної науки конституційного права розкривається як комплексне світоглядне, філософсько-правове вчення про принципи і методи, які використовуються в цій юридичній науці для пізнання юридичних якостей і властивостей об'єкта відповідних наукових досліджень⁹.

До таких об'єктів В.Л. Федоренко відносить сучасний український конституціоналізм, проблеми теорії і практики конституційного права та Конституції України¹⁰.

Первинним рівнем методології дослідження сучасного українського конституціоналізму та його базисного елементу – охорони конституції, як і інших явищ конституційного буття, є світоглядні принципи. Основними принципами, які відображають сутність, зміст та особливості постпозитивістської методології дослідження проблем системи сучасного конституційного права України в цілому та правової охорони Конституції зокрема, є принципи деідеологізації та свободи наукових досліджень, всебічності, системності, діалектичності, історизму, детермінізму, герменевтики, феноменології, формальної логіки, об'єктивності, універсальності тощо.

Принцип *деідеологізації* досліджень є вимогою Конституції України, відповідно до ст. 15 якої: «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова»¹¹. Абсолютно виправданою є позиція вченого В.Л. Федоренка щодо втілення конституційного принципу плюралізму в конституційно-правовій науці та освіти в Україні через дослідження актуальних проблем конституціоналізму, конституційного права, Конституції України, конституційної правотворчої та правозастосовної діяльності з різних філософсько-світоглядних позицій у поєднанні зі ще одним світоглядним принципом – свободи наукової діяльності¹². Пріоритетністю має слугувати істинність результату дослідження, підтверджена конституційною практикою.

Слід враховувати, що принцип деідеологізації дослідження проблем сучасного конституційного права України не виключає існування конкурентоспроможної національної державної правової ідеології, що є заснованим на положеннях Конституції та законів України цілеспрямованим впливом із боку держави та її органів на розвиток суспільно-правових і державно-правових відносин на основі цілісної та науково обґрунтованої програми конкретних дій щодо розвитку і вдосконалення правової системи з метою забезпечення прав та свобод людини, утвердження верховенства права і демократії, гарантування інститутів безпосеред-

ньої демократії, оптимізації системи організації та функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування, сприяння розвитку громадянського суспільства¹³.

Так, Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 була затверджена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», метою якої проголошено впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Задля досягнення цієї мети Стратегією було визначено чотири вектори – розвитку, безпеки, відповідальності та гордості. У рамках названих чотирьох векторів Стратегія передбачає реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави. Зокрема, серед першочергових пріоритетів реалізації Стратегії за вектором відповідальності було визначено конституційну реформу¹⁴.

Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 затверджена національна Стратегія у сфері прав людини, метою якої є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника під час визначення державної політики, прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Результатом її виконання має стати запровадження системного підходу до виконання завдань та забезпечення узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, створення в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини¹⁵.

На виконання Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 9 вересня 2010 р. № 2519-VI на загальних зборах Національної академії правових наук України, що відбулися 3 березня 2016 р., були затверджені пріоритетні напрями розвитку правової науки на 2016–2020 роки¹⁶. Серед них визначено, зокрема: правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини; проблеми формування національної правової системи України та її адаптація до європейського права; правове забезпечення державного будівництва і розвитку політичної системи; правові основи територіальної організації влади та місцевого самоврядування в Україні та напрями їх вдосконалення та ін.¹⁷. У тематичному блоці «Правове забезпечення державного будівництва та розвитку політичної системи» однією із пріоритетних тем визначено конституційно-правову реформу на сучасному етапі.

Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287, передбачено реалізацію до 2020 р. визначених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, окреслених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, і Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5¹⁸.

З метою уникнення одномірності пізнання конституційно-правової реальності доцільно при вивченні явища правової охорони Конституції застосовувати принцип *всебічності* наукового дослідження. Завдяки даному принципу охорона конституції як явище правової дійсності, а також процеси, пов'язані із її реалізацією на практиці, досліджуються не самі по собі, а як складові конституціоналізму, системи чинного конституційного законодавства та системи конституційно-правової діяльності (правотворчої та правозастосовної, разом із правозахисною та правоінтерпретаційною).

Важливе значення для здійснення конституційно-правового дослідження має принцип *системності*, завдяки якому більшість явищ конституційного буття розкриваються як взаємопов'язані системи. Конституційно-правове дослідження охорони Конституції України передбачає виділення та аналіз складових елементів системи охорони Конституції, а також характеру правових зв'язків між ними. Дану систему становлять правові та організаційні інститути охорони Конституції. Є підстави віднести до правових інститутів охорони Конституції наступні види: прийняття та набуття чинності Конституцією, верховенства Конституції, внесення змін до Конституції, припинення чинності Конституції. Організаційні інститути за своєю сутністю розкривають суб'єктний склад системи правової охорони Конституції та включають: народ як суб'єкт охорони Конституції, парламент, главу держави, органи виконавчої влади, судову владу, органи конституційного контролю та інститут громадянського суспільства. Усі перераховані інститути становлять систему правової охорони Конституції, яка є складовою системи конституціоналізму, а остання в свою чергу входить до більш комплексної системи – системи конституційного права як галузі права. Застосування принципу системності дає змогу дослідити не лише якісні характеристики складових систем, а й правові зв'язки між ними, які зрештою і формують із сукупності певних елементів систему.

Діалектичні методологічні принципи уможливають пізнання і розуміння витоків, генезису охорони Конституції, причинно-наслідкових взаємозв'язків між різними явищами конституційно-правової реальності, що виникають в процесі реалізації засобів охорони Конституції. Застосування діалектичного принципу допомагає розглядати Конституцію як «живу», динамічну категорію.

Діалектичні методологічні принципи мають бути переосмислені в межах постпозитивістської методології конституційно-правових досліджень. Адже, як зазначає В.Л. Федоренко, характеризуються неоднозначною історією їх застосування в радянській науці¹⁹. У межах останньої використовувались матеріалістичні принципи марксистсько-ленінської філософії та піддавались критиці будь-які нематеріалістичні концепції і теорії пізнання правових реалій. До появи доктрини марксизму-ленізму діалектика ототожнювалася з усіма науковими методами, була критерієм відокремлення науки від звичайного споглядання чи науково подібних манер сприйняття дійсності²⁰.

Застосування принципу *історизму* в конституційно-правових дослідженнях інституту охорони Конституції передбачає: 1) дослідження становлення та розвитку наукової думки щодо правової охорони Конституції, у тому числі з врахуванням генезису світового і передусім європейського конституціоналізму; 2) дослід-

ження фактичного розвитку цього явища. Застосування принципу історизму при пізнанні правової охорони Конституції дає можливість отримати відповіді на питання про причини необхідності забезпечення Конституції засобами її правової охорони, умови розвитку засобів охорони Конституції на сучасному етапі та в минулому, про основні перспективи і тенденції їх еволюції в майбутньому.

Принцип історизму тісно пов'язаний з іншими методологічними принципами пізнання конституційно-правової реальності, зокрема, з принципом *детермінізму*. Серед різноманітних форм детермінації, що відбивають універсальний взаємозв'язок і взаємодію явищ у навколишньому світі, особливо цінною для конституційно-правових досліджень є причинно-наслідкова, чи каузальна (від лат. *causa* – причина). Причина виступає найважливішим елементом системи факторів, що детермінують. Крім причинно-наслідкових зв'язків при дослідженні можуть бути виявлені й інші види детермінації (функціональні зв'язки, зв'язок станів, цільова детермінація і т.д.). Так, наприклад, однією із сучасних тенденцій є розгляд процесу «конституціоналізації» як ефективного засобу механізму правового забезпечення Конституції. Завдяки принципу детермінації конституціоналізацію слід досліджувати як наслідок реагування правової системи (центром якої є конституція) на зміни реально існуючих економічних, соціальних, політичних та духовних умов життя суспільства. У свою чергу, наслідком конституціоналізації слід вважати своєчасний та адекватний соціальним трансформаціям розвиток механізму конституційно-правового регулювання, тобто реалізації положень Основного Закону з метою модернізації суспільних відносин.

Спорідненим із принципом детермінізму є *герменевтичний методологічний принцип*, який обов'язково має бути використаний дослідником інституту правової охорони Конституції, зокрема, при дослідженні тлумачення Конституції як засобу її правової охорони, оскільки допомагає усвідомити зміст Конституції та інших джерел конституційного права України, розмежувати тлумачення букви і духу Конституції України.

Принцип *феноменології* дає змогу уявити досліджуваний предмет як певний правовий феномен та в поєднанні з моральними принципами і цінностями, правовою спадщиною, принципами гуманізму тощо зумовлює децентралізацію права, зближення природного й позитивного права²¹.

Феноменологія інституту правової охорони Конституції є очевидною. Одним із феноменів національної доктрини правової охорони Конституції слід вважати ідеї, які відображають державотворчі прагнення українського народу та які були закладені в конституційних проектах представників вітчизняної політико-правової думки С. Дністрянського, О. Ейхельмана та П. Чижевського. Цінність зазначених документів у тому, що в них не лише використано власні політичні концепції авторів, а й враховано досвід державного будівництва інших країн. Крім того, погоджуємось з думкою В.Л. Федоренка, що Конституція Пилипа Орлика, конституційні проекти учасників Кирило-Мефодіївського товариства, поступ української конституційно-правової думки наприкінці XIX – початку XX ст. дають підстави стверджувати про схильність українського громадянського суспільства до західних ідей та ідеалів конституціоналізму²². Це допомагає сьогодні розглядати громадянське суспільство як самостійний елемент в механізмі охорони Конституції України²³.

Важливим елементом постпозитивістської методології конституційно-правових досліджень є *методологічні принципи формальної логіки*, які передбачають пізнання юридичних догм, категорій, термінів і моделей, абстрагуючись від усіх випадковостей та безвідносно до інших споріднених соціальних явищ. Зокрема, їх застосування при дослідженні інституту правової охорони Конституції України дасть змогу: дослідити національну систему правової охорони Конституції; сформулювати та розмежувати зміст блоків суміжних понять: 1) «правова охорона Конституції», «правовий захист Конституції», «правове забезпечення Конституції», «гарантування Конституції», «конституціоналізація», «реалізація Конституції», «охорона конституційного ладу», «конституційна безпека», «режим конституційної законності»; 2) «конституційні перетворення», «конституційна реформа», «конституційний процес», «конституційна модернізація», «конституційна трансформація».

Конституційно-правове дослідження інституту правової охорони Конституції, незалежно від обраної дослідником конкретної методології, має ґрунтуватись на принципах *об'єктивності* (дослідник не повинен видавати бажані результати дослідження за реальні; результати дослідження мають бути обґрунтовані в вигляді відповідних гіпотез, концепцій, вчень тощо) та *універсальності* (результати проведеного дослідження мають бути придатними для подальших наукових пошуків та для використання у правотворчій та/або правозастосовній практиці).

Характерною ознакою сьогодення в Україні є тенденція до синтезу існуючих науково-теоретичних підходів і модернізаційних методик. Популярним залишається методологічний підхід поєднання юридичного й політичного аналізу, запропонований французьким дослідником М. Дюверже, на думку якого, конституція є «не відображенням реального, а спробою впорядкування реального, спробою, яка ніколи не вдається повністю»²⁴. При дослідженні інституту правової охорони Конституції метод політичного аналізу може бути застосований при аналізі питань: політичних факторів, які є підставами конституційних перетворень; поняття та факторів стабільності конституцій; причин, умов та засобів провадження конституційних реформ; ролі й місця організаційних інститутів у механізмі охорони Конституції.

Актуальним питанням залишається перспективність міждисциплінарного підходу в конституційно-правових дослідженнях, зокрема, про міру користі для них соціології права, політології, психології та ін.

Так, у 2015 р. вийшла друком монографія В.В. Джуна (Книга 1) «Соціологія конституційного права», в якій автор обґрунтував необхідність та доцільність аналізу причин соціальної неадекватності задля усунення недоліків конституційного механізму в Україні та здійснив спробу системно поєднати теоретико-методоло-

гічний апарат соціології та юриспруденції для всебічного пізнання конституційно-правових реалій та наукового прогнозування у процесах конституційних перетворень²⁵.

Вчений І.І. Забокрицький звертає увагу на можливість застосування у конституційно-правових дослідженнях знань науки психології, зокрема, при аналізі явищ обмеження влади та правового менталітету²⁶.

Безсумнівно, методологічних новацій у сучасному науковому пізнанні багато, у даній статті акцент робився на стратегічних новаціях, які є найбільш актуальними при дослідженні інституту правової охорони Конституції. Важливо зазначити, що усі стратегічні та тактичні новації у методології сучасного наукового відображення мають творчий характер і не позбавлені ознак суб'єктивізму. Головними мають залишатися цілі, задля яких дослідник вдається до використання новітньої методології. Серед найбільш пріоритетних із них має бути: зміцнення парадигми цілісності й інтегративності, усвідомлення необхідності глобального всебічного погляду на світ та наявність багатоваріантного прогнозування.

Висновки. Незважаючи на суб'єктивний характер вибору окремим дослідником методології конституційно-правового дослідження інституту правової охорони Конституції та неможливості встановити вичерпний перелік методологічних принципів конституційно-правових досліджень, можна сформулювати завдання, якими безумовно повинні визначатися межі цього вибору, а також достовірність та якість отриманих результатів дослідження. Оскільки в Україні триває процес розвитку галузі конституційного права як однієї з провідних у демократичній державі, який супроводжується наявністю проблем концептуального характеру, що уповільнюють процес європеїзації конституційних норм, актуальним є подальше приведення конституційного законодавства у відповідність до європейських стандартів. Важливим науковим завданням є доктринальне забезпечення цього процесу. Широка спектру методологічних принципів у сукупності з методами наукового пізнання з урахуванням модернізаційних методик допомагає максимально ефективно досліджувати як окремі явища правової дійсності, так і інститути сучасного конституційного права України.

¹ Пріоритетні напрями розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджені Постановою Національної Академії правових наук України від 3 березня 2016 р. № 14–10. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/strategiya.pdf>

² Цит. за: С.І. Гессен. 2-е изд., испр. и доп. С.-Пб.: Н. К. Мартынов, 1908. С. 19.

³ Webster's New Universal Unabridged Dictionary. N.Y., 1993. P. 1134.

⁴ Методологія наукових досліджень: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2019. С. 132.

⁵ Марченко М.Н. Проблемы теории государства и права: учебник. Москва: Проспект, 2009. С. 23.

⁶ Федоренко В.Л. Методологія сучасних конституційно-правових досліджень в Україні: наук. доповідь / НАПрН України, Київський регіональний центр. Київ, 2015. С. 24.

⁷ Мелашенко В.Ф. Основи конституційного права України: курс лекцій; для студентів юрид. вузів і факультетів. Київ: Вентурі, 1995. С. 185.

⁸ Конституційне право України: підручник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. С. 32.

⁹ Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. Т. 1. С. 184.

¹⁰ Федоренко В.Л. Методологія сучасних конституційно-правових досліджень в Україні: наук. доповідь / НАПрН України, Київський регіональний центр. Київ, 2015. 64 с. С. 25–26.

¹¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР, зі змінами / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

¹² Федоренко В.Л. Вказана праця. С. 31.

¹³ Там само. С. 32.

¹⁴ Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

¹⁵ Про затвердження національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua>

¹⁶ Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 9 вересня 2010 р. № 2519-VI / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-17>

¹⁷ Пріоритетні напрями розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджені Постановою Національної Академії правових наук України від 3 березня 2016 р. № 14–10. URL: <http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/strategiya.pdf>

¹⁸ Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua> ; Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678/VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 40. Ст. 2021.

¹⁹ Федоренко В.Л. Вказана праця. С. 36.

²⁰ Там само. С. 35–36.

²¹ Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. С. 15.

²² Федоренко В.Л. Методологія сучасних конституційно-правових досліджень в Україні: наук. доповідь / НАПрН України, Київський регіональний центр. Київ, 2015. С. 41.

²³ Див. дод.: Черняк Є.В. Громадянське суспільство як суб'єкт правової охорони Конституції України. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2019. № 59.

²⁴ Цит. за: Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. Київ: Генеза, 2006. С. 75–76.

²⁵ Джунь В.В. Соціологія конституційного права: монографія. Харків: Ін-Юре, 2015. Кн. 1. 384 с.

²⁶ Забокрицький І.І. Використання інтердисциплінарного підходу в сучасних правових дослідженнях. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 4.

References:

- Priorytetni napriamy rozvytku pravovoi nauky na 2016–2020 roky, zatverdzeni Postanovoiu Natsionalnoi Akademii pravovykh nauk Ukrainy vid 3 bereznia 2016 roku № 14–10. URL: <http://www.apnu.kharkiv.org/doc/strategiya.pdf> [in Ukrainian].
- Hessen, S.Y. (1908). 2-e yzd. S.-Pb.: N.K. Martynov [in Russian].
- Webster's New Universal Unabridged Dictionary. (1993). N.Y. [in English].
- Danylian, O.H., Dzoban, O.P. (2019). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen: pidruchnyk*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Marchenko, M.N. (2009). *Problemy teoryi hosudarstva y prava: ucheb.* M.: Prospekt [in Russian].
- Fedorenko, V.L. (2015). *Metodolohiia suchasnykh konstytutsiino-pravovykh doslidzhen v Ukraini: nauk. dopovid*. NAPrN Ukrainy, Kyivskiy rehionalnyi tsentr. Kyiv. 24–36 [in Ukrainian].
- Melashchenko, V.F. (1995). *Osnovy konstytutsiinoho prava Ukrainy: Kurs lektii; dlia studentiv yuryd. vuziv i fakultetiv*. K.: Venturi [in Ukrainian].
- Kolisnyk, V.P., Barabash, Yu.H. (za red.) (2008). *Konstytutsiine pravo Ukrainy: Pidruchnyk dlia stud. vyshch. navch. zakl.* Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Pohorilko, V.F., Fedorenko, V.L. (za red.) (2006). *Konstytutsiine pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs: Pidruch.: U 2 t. T. 1.* Kyiv [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy № 254k/96-VR (1996, chervnia 28). zi zminamy. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].
- Stratehiia staloho rozvytku «Ukraina – 2020», zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 № 5/2015. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> [in Ukrainian].
- Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro zatverdzhennia natsionalnoi stratehii u sferi prav liudyny» vid 25 serpnia 2015 roku № 501/2015. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <http://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro priorytetni napriamy rozvytku nauky i tekhniki» vid 9 veresnia 2010 r., № 2519-VI. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-17> [in Ukrainian].
- Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy, zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 26 travnia 2015 roku № 287/2015. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <http://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony» № 1678/VII. (2014, veresnia 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 40, 2021 [in Ukrainian].
- Parkhomenko, N.M. (2008). *Dzherela prava: problemy teorii ta metodolohii*. Monohrafiia. Kyiv [in Ukrainian].
- Cherniak, I.V. (2019). Hromadianske suspilstvo yak subiekt pravovoi okhrony Konstytutsii Ukrainy. *Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Pravo. 59 [in Ukrainian].
- Horbatenko, V.P. (2006). *Politychne prohnouzuvannia: teorii, metodolohiia, praktyka*. Kyiv [in Ukrainian].
- Dzhun, V.V. (2015). *Sotsiolohiia konstytutsiinoho prava: monohraf.* Knyha 1. Kharkiv [in Ukrainian].
- Zabokrytskyi, I.I. (2019). Vykorystannia interdystyplinarnoho pidkhodu v suchasnykh pravovykh doslidzhenniakh. *Pravo i suspilstvo*. 2. 4 [in Ukrainian].

Резюме

Черняк Є.В. Методологічні принципи конституційно-правового дослідження інституту охорони Конституції як елементу системи сучасного конституційного права України.

У статті висвітлюються методологічні принципи конституційно-правового дослідження інституту правової охорони Конституції з урахуванням сучасного стану розвитку галузі конституційного права України. Розкриваються питання застосування можливих методологічних новацій для сучасного наукового відображення стану інституту правової охорони Конституції як елементу системи конституційного права України. Можливість поєднання існуючих методологічних принципів із модернізаційними методиками дослідження обґрунтовується досягненням наступних результатів: зміцненням парадигми цілісності й інтегративності, врахуванням глобалізаційних процесів сучасності та багатоальтернативним прогнозуванням.

Ключові слова: методологія дослідження, методологічні принципи, конституційно-правове дослідження, інститут правової охорони Конституції, система конституційного права України.

Резюме

Черняк Е.В. Методологические принципы конституционно-правового исследования института правовой охраны Конституции как элемента системы современного конституционного права Украины.

В статье освещаются методологические принципы конституционно-правового исследования института правовой охраны Конституции с учетом современного состояния развития отрасли конституционного права Украины. Рассматриваются вопросы применения возможных методологических новаций для современного научного отображения состояния института правовой охраны Конституции как элемента системы конституционного права Украины. Возможность совмещения существующих методологических принципов с модернизационными методиками исследования обосновывается достижением следующих результатов: укреплением парадигмы целостности и интегративности, учетом глобализационных процессов современности и многоальтернативным прогнозированием.

Ключевые слова: методология исследования, методологические принципы, конституционно-правовое исследование, институт правовой охраны Конституции, система конституционного права Украины.

Summary

Ievgeniia Cherniak. Methodological principles of constitutional legal research of the protection of the Constitution institute as an element of the modern constitutional law of Ukraine system.

The methodological principles of the constitutional legal research of the legal protection of the Constitution institute are highlighted, taking into account the current state of development the Constitutional Law of Ukraine. The author draws attention to such

methodological principles, as deideologization, comprehensiveness, systematicity, dialecticism, historicism, determinism, hermeneutics, phenomenology, formal logic, objectivity, universality without denying the use of additional principles.

The article focuses on the process of «methodology innovation» or «methodological innovations». Firstly, the explanation of the essence of the methodology of scientific research of the protection of the Constitution as a phenomenon of legal reality and the institution of the system of constitutional law not only as a set of methods of its research, but also as a tool to increase new knowledge. Secondly, the prospect of an interdisciplinary approach in constitutional law studies, in particular, the acquisition of knowledge of the sociology of law, political science, psychology, etc. Thirdly, the post-positivist methodology for research the problems of legal protection of the Constitution. The post-positivist methodology allows to learn about constitutional phenomena and processes in terms of the priority of their analysis, to identify the origin and content over evaluative characteristics, and to allow for a multiplicity of alternative strategies for cognition of relevant phenomena and processes.

The author emphasizes that all strategic and tactical innovations in the methodology of modern scientific researchers are creative and not devoid of subjectivism. Those that are most relevant in the study of the legal protection of the Constitution institute are highlighted.

The possibility of combining existing methodological principles with modernization research methods is substantiated by the achievement of the following results: strengthening the paradigm of integrity and integrativeness, taking into account the current globalization processes and multi-alternative forecasting.

Key words: research methodology, methodological principles, constitutional legal research, legal protection of the Constitution Institute, system of constitutional law of Ukraine.

DOI: 10.36695/2219-5521.4.2019.15

УДК 343.851

О.В. КРУШНІЦЬКА

*Оксана Володимирівна Крушніцька, аспірант Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича**

ORCID: 0000-0003-1693-9867

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Постановка проблеми. Згідно з останніми змінами конституційно-правової реформи з червня 2016 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», яким конституційне право на правову допомогу було редакційно замінено на право на професійну правничу допомогу¹, відповідно до якого інститут права на правову допомогу суттєво змінюється.

Аналізуючи ці зміни, можна зробити висновок, що їх внесення до Основного Закону Української держави мало на меті не звуження або ж розширення змісту права на правову допомогу, а саме приведення термінології у відповідність до стандартів української мови.

Також треба зазначити, що недостатньо лише наявності норми щодо реалізації права на захист у Конституції України, а тому необхідно удосконалити вже існуючу систему надання правової допомоги шляхом створення дієвого механізму реалізації вказаного права з метою забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Також реалізація конституційного права на захист має бути зосереджена саме на праві на правничу допомогу, а не, наприклад, на юридичну, оскільки юридична допомога виступає тільки підвидом правової допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навіть окремі науковці, праці, що були спеціально присвячені цим питанням (В. Абонова, Р. Гукасян, І. Жаровська, М. Кательников, О. Овчаренко, Е.Л. Трегубов, Н.В. Хмелевська, Р. Холод, М.В. Удод, Г. Юшкевич та інші), лише констатують наявність проблеми термінологічної невизначеності й нечіткості зазначених понять, але й між собою не можуть дійти єдиної думки в розумінні змісту цих прав.

У законодавстві також існує термінологічна невизначеність більшості з цих понять, їх нечіткість і непослідовність застосування в текстах законів. Роз'яснення Верховного Суду України та Конституційного Суду України теж не дають однозначної відповіді на зазначені питання.

Формулювання мети статті. Виходячи з цих міркувань, **мета** даної статті полягає в розкритті загальних основ та розмежування поняття правової та правничої допомоги, враховуючи вітчизняне та зарубіжне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Нині помітними є значні трансформації правових інститутів, коли звичні образи та форми зазнають змін, зокрема, виникають нові способи та підходи до надання правової допомоги. Тож на початку нашого дослідження маємо зазначити, що в українському законодавстві вживаються такі тер-